

MARIUSZ JABŁOŃSKI

JUSTYNA WĘGRZYN

Uniwersytet Wrocławski

OCHRONA TAJEMNIC W POLSKIM PORZĄDKU PRAWNYM
— TAJEMNICA RADCOWSKA I ADWOKACKA*

1. POJĘCIE TAJEMNICY

Ustawodawstwo polskie nie definiuje w czytelny sposób pojęcia tajemnicy. W zasadzie nie będzie błędem przyjęcie, że w razie odwoływania się do tego pojęcia ustawodawcy chodzi — bez bliższego zdefiniowania — o wyłączenie jawności określonej informacji, faktu czy dokumentu. W praktyce więc odwołanie się do pojęcia tajemnicy oznacza najczęściej wyłączenie jawności zarówno dokumentu, jak i samej informacji, która z treści takiego dokumentu wynika. Dokument, niezależnie od sposobu jego utrwalenia, jest bowiem źródłem informacji. Pozyskanie informacji może więc przybrać postać dotarcia do dokumentu, jak też przekazu (w jakiegokolwiek utrwalonej postaci), którego źródłem jest treść dokumentu (źródłem tym może być też osoba).

Zakres ustawowego wyłączenia jawności może być jednak różny ze względu na charakter tajemnicy. Ochrona nie zawsze jest jednakowa, co wiąże się ze specyfiką poddanego reglamentacji obszaru informacyjnego. Dlatego też zakres wyłączeń dostępu do określonej informacji nie jest zawsze identyczny, co dodatkowo komplikuje właściwe odwoływanie się do tajemnicy.

Duży wpływ na jakościowe zmiany związane z ochroną informacji mają zachodzące procesy technologiczne, które w określony sposób oddziałują na sposób postrzegania znaczenia ochrony informacji i wyznaczają tym samym kierunek wielu działań koniecznych do podjęcia przez odpowiednie struktury organizacyjne państwa. Już samo globalne wykorzystanie elektronicznego przekazu¹, a co za tym idzie — dostępu do różnych danych, między innymi za pośrednictwem Inter-

* Wkład każdego z autorów w przygotowany tekst kształtuje się na poziomie pięćdziesięciu procent.

¹ Por. szerzej: T. Burczyński, *Elektroniczna wymiana informacji w administracji publicznej*, Wrocław 2010, s. 30 nn.

netu², wiąże się bowiem z wieloma nowatorskimi aspektami ochrony informacji³. Każdy ma obecnie możliwość nie tylko pozyskania informacji (funkcja informacyjna), ale też bezpośredniego wymieniać się informacjami z innymi podmiotami (funkcja komunikacyjna). Pojęcie komunikacji użyte w tym zakresie może zapewnić konkretnej osobie nie tylko dotarcie do pożądaných danych, ale również możliwość uzyskania dodatkowych informacji przez dwustronną ich wymianę.

Przekaz elektroniczny zmodyfikował klasyczne rozumienie wielu uprawnień informacyjnych. Spowodował też dyskusje na temat wolności przekazu i dostępu do informacji oraz skutkował wprowadzeniem wielu regulacji prawnych ograniczających istniejące uprawnienia. W dużej części rozwiązania te były następstwem wykorzystywania nowych technik przekazu dla organizacji i podejmowania działań nie zawsze zgodnych z prawem i zasadami państwa demokratycznego⁴.

Jeśli idzie o ochronę tajemnicy, to należy wskazać, że przez termin ten rozumie się gwarancje braku jakiegokolwiek ingerencji. Przyjęcie takiego założenia nie jest jednak jednoznaczne z pozbawieniem możliwości wprowadzenia przez ustawodawcę enumeratywnych i ściśle określonych przesłanek statuujących wyjątki od obowiązku zachowania tajemnicy. Ochrony, o której mowa, nie można więc postrzegać jedynie jako bezwzględną wolność od ingerencji, ale także jako pewnego rodzaju narzędzie, które ma na celu zapobiec niezgodnemu z prawem zapoznawaniu się z informacjami objętymi określonego rodzaju tajemnicą.

Na tle tych uwag podstawowym problemem jest ustalenie, czy ochrona tajemnicy adwokackiej i radcowskiej na gruncie prawa polskiego powinna mieć charakter bezwzględny.

2. KLASYFIKACJA TAJEMNIC W POLSKIM PORZĄDKU PRAWNYM

Klasyfikacja tajemnic obowiązujących na gruncie polskiego ustawodawstwa opiera się na wyróżnieniu: tajemnic zawodowych oraz innych tajemnic prawnie chronionych.

Naszym zdaniem do wskazanego katalogu należy dołączyć tajemnice powszechne. Pojęciem tym co prawda nie posługuje się żaden akt prawny, niemniej

² J. Barta, R. Markiewicz, *Internet a prawo*, Kraków 1998, s. 8 nn.; P. Wąglowski, *Internet a dobra osobiste człowieka*, [w:] *Internet — fenomen społeczeństwa informacyjnego*, red. T. Zasepa, R. Chmura, Częstochowa 2001, s. 317 nn.; E. Woch, *Sfera życia prywatnego i jego ochrona przed naruszeniami w Cyberprzestrzeni*, [w:] *Internet 2000. Prawo. Ekonomia. Kultura*, red. R. Skubisz, Lublin 2000, s. 80 nn.

³ Przede wszystkim chodzi tu o kodowanie i agregację danych, zob. G. Szpor, *Administracyjno-prawne problemy informatyzacji*, [w:] *Między tradycją a przyszłością w nauce prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Bociowi*, Wrocław 2009, s. 721 nn.

⁴ Zob. J. Jabłońska-Bonca, *Normy obowiązujące w cyberprzestrzeni*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 7, red. K. Kruczalak, Gdańsk 2000, s. 207 nn.

można uznać, że są one takimi ze względu na zakres ich oddziaływania (np. ochrona danych osobowych). Brak definicji legalnej tajemnicy w ogóle oraz pozostałych wymienionych sprawia, że w literaturze poświęconej tej problematyce spotykamy się z różnymi jej określeniami, a także z umownym jej podziałem. W celu wyjaśnienia pojawiających się na tym tle rozbieżności w dalszej części rozważań przejdziemy do charakterystyki dokonanej klasyfikacji tajemnic, aby pokazać, czym różnią się one między sobą.

Odnosząc się do niewyodrębnionej w ustawodawstwie kategorii tajemnic, a więc tych, którym nadaliśmy przymiot powszechności, można z samej nazwy wywnioskować, że mają one szeroki zakres podmiotowy, dotyczą bowiem wszystkich osób bez względu na to, co robią lub czym się zajmują. Do takich tajemnic zaliczamy tajemnicę danych osobowych oraz informacje niejawne. Przy czym w wypadku tych drugich, aby była o nich mowa, należy nadać im odpowiednią klauzulę⁵. Związanie danej osoby tajemnicą powszechną nie jest uzależnione — w przeciwieństwie do tajemnicy zawodowej — od wykonywania przez nią określonego zawodu lub zajmowania się określoną działalnością. Wystarczy, że znajdzie się ona w posiadaniu wskazanego rodzaju informacji, i już wówczas zobowiązana będzie do zachowania ich w tajemnicy. W przeciwnym razie narażona zostanie na sankcję przewidzianą w przepisach prawa.

Jeśli idzie o tajemnice zawodowe, to należy wspomnieć, że powszechnie aprobowane jest określenie ich jako tajemnic związanych z wykonywaniem danego zawodu. Zaskakujące, że ustawodawca w wielu aktach prawnych posługuje się tym terminem, jednak w żadnym z nich nie zdecydował się na jego zdefiniowanie. Mimo braku rozwiązań normatywnych pojawiających się na tle tego pojęcia, można przyjąć, że tajemnica zawodowa istnieje, gdy wiadomość nią objęta została uzyskana przez osobę reprezentującą określony zawód lub pracującą w określonych instytucjach (na przykład bank, urząd skarbowy itp.), w związku z czym było możliwe wejście w posiadanie cudzej tajemnicy czy sekretu⁶.

Odnosząc się do przytoczonej definicji, niewątpliwie zakresem podmiotowym obejmuje ona z jednej strony reprezentanta danego zawodu lub osobę pracującą w danej instytucji, z drugiej zaś osobę fizyczną lub prawną. W wypadku zakresu przedmiotowego sytuacja nie jest już tak prosta, niemożliwe staje się bowiem określenie enumeratywnego katalogu informacji objętych tego rodzaju tajemnicą. Jednak z pewnością istotnym elementem tej definicji jest obowiązek zachowania tajemnicy. Szczególnie ważne to jest przy wykonywaniu zawodu zaufania publicznego (na przykład lekarz, radca prawny, adwokat itp.), ponieważ działalność ta wiąże się z dostępem do różnego rodzaju informacji, także tych o charakterze intymnym, które dotyczą danej osoby.

⁵ Zob. szerzej: M. Jabłoński, T. Radziszewski, *Bezpieczeństwo fizyczne i teleinformatyczne informacji niejawnych*, Wrocław 2012, s. 29 nn.

⁶ Por. M. Budyn-Kulik *et al.*, *Komentarz do art. 266 kodeksu karnego. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2007, s. 29 nn.

Pozostaje do wyjaśnienia zwrot „inne tajemnice prawnie chronione”, często używany w ustawach. Jako że i w tym przypadku brak definicji legalnej, można przyjąć, że są to takie tajemnice, które nie mieszczą się w ramach tajemnic powszechnych oraz zawodowych. Mimo to w doktrynie można dostrzec problemy z jednoznacznym podziałem tajemnic zawodowych i innych tajemnic prawnie chronionych. Oczywiście wszelkie rozbieżności interpretacyjne wynikają z braku ustawowej siatki pojęciowej tych terminów, co sprawia, że osoby zajmujące się tą problematyką stosują różne kryteria podziału informacji objętych tajemnicą. W konsekwencji prowadzi to do dalszych komplikacji z ustaleniem „w miarę” jednolitej terminologii i klasyfikacji tajemnic.

3. INFORMACJA JAKO PRZEDMIOT OCHRONY

Informacja od zawsze odgrywała (i dalej odgrywa) doniosłą rolę w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym. Nie ma w tym nic zaskakującego, skoro to dzięki niej można podejmować ważne decyzje i w sprawach publicznych, i prywatnych. Są jednak i takie informacje, do których dostęp jest ograniczony przepisami prawa, stanowią one bowiem określonego rodzaju tajemnicę. Na tym tle pojawia się więc pytanie, co podlega ochronie, dokument czy znajdujące się w nim informacje.

Naszym zdaniem nie tylko sam dokument, ale także informacja, która z niego wynika, stanowi istotny przedmiot ochrony⁷. Należy przy tym zwrócić uwagę, że „dokument niezależnie od sposobu jego utrwalenia jest przecież źródłem informacji. Pozyskiwanie informacji może więc przybrać postać zarówno dotarcia do dokumentu, jak i przekazu (w jakiegokolwiek utrwalonej postaci), którego źródłem jest treść dokumentu bądź osoba”⁸.

Zważywszy na to, wymaga zastanowienia, który ze wskazanych przedmiotów, tj. dokument czy informacja, jest bardziej chroniony. W zasadzie ochronie podlega jeden i drugi, choć w praktyce owa ochrona sprowadza się do wyłączenia bądź ograniczenia wglądu do dokumentu, w którym znajdują się informacje objęte tajemnicą. Wówczas niewątpliwie w pierwszej kolejności zwraca się uwagę na dokument, który staje się „szczególnym” przedmiotem ochrony. Na gruncie ustawy o ochronie informacji niejawnych⁹ (dalej: u.o.i.n.) dokumentem jest każda utrwalona informacja niejawna (art. 2 pkt 3). Jak widzimy, ustawodawca w przepisie tym przyjął „formułę otwartego sposobu utrwalania”¹⁰. To z kolei oznacza, że informacja może przybrać dowolną formę, na przykład papierową, elektroniczną, wizualną itd. Co ważne, „przepis ten nie eliminuje jednocześnie możliwości —

⁷ M. Jabłoński, T. Radziszewski, *op. cit.*, s. 29.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r., o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. Nr 182, poz. 1228 ze zm.).

¹⁰ M. Jabłoński, T. Radziszewski, *op. cit.*, s. 29.

w razie pojawienia się nowych, obecnie nieznanymi technik — zakwalifikowania ich jako takich, które odpowiadają jego wykładni¹¹.

Mając na względzie te ustalenia, bezsprzeczne jest, że zarówno dokument, jak i informacja podlega ochronie. Można jednak stwierdzić, że szczególną uwagę przywiązuje się jednak do dokumentu, ponieważ podyktowane to jest ochroną znajdujących się w nim informacji. Bez względu jednak, do którego ze wskazanych przedmiotów przywiązuje się „większą” uwagę, ma to służyć jednemu celowi — ochronie informacji objętych tajemnicą.

Słowo „informacja” pochodzi z języka łacińskiego — *informatio* — i oznacza przedstawienie, wizerunek¹². Przez sformułowanie to rozumie się także „powiadomienie o czymś, zakomunikowanie czegoś, pouczenie”¹³.

Jak wynika z definicji, informacja jest pojęciem bardzo pojemnym i wieloznacznym. Stanowi ona przedmiot szczególnego zainteresowania specjalistów z różnych dziedzin, dlatego też próba zdefiniowania jej w sposób jednolity wydaje się z góry skazana na niepowodzenie¹⁴. „Nie dziwi więc, że każda dyscyplina badawcza¹⁵ we właściwy sobie sposób definiuje pojęcie informacji”¹⁶. Tak jest i w doktrynie prawa. Na przykład G. Szpor uznaje, że „informacja jest przenaszalnym dobrem niematerialnym zmniejszającym niepewność”¹⁷. Odmiennie definiuje ją M. Maciejewski: „informacja to utrwalony w dowolny sposób (także w pamięci człowieka) komunikat (wiedza, świadomość) o jakimś fakcie. Innymi słowy, jest to zgromadzona, zakodowana wiedza o czymś, zakodowany komunikat o fakcie. Komunikat może być utrwalony w sposób materialny (także elektroniczny — na nośniku danych) i niemożliwy do odczytania przez inne osoby — w pamięci człowieka”¹⁸.

Z kolei P. Fajgielski definiuje to pojęcie w kontekście działań administracji publicznej, stwierdzając, że jest to „wiedza odnosząca się do podmiotów, przedmiotów, działań, faktów czy stanów, która stanowi istotny czynnik umożliwiający działania organów administracji publicznej lub efekt tych działań”¹⁹.

¹¹ *Ibidem*.

¹² <http://www.ptta.pl/pef/pdf/i/Informacja.pdf> (dostęp: 28 lipca 2013).

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ J. Węgrzyn, *Prawo konsumenta do informacji w Konstytucji RP i w prawie unijnym*, Wrocław 2013, s. 18.

¹⁵ Zob. na ten temat: B. Stefanowicz, *Informacja*, Warszawa 2004, s. 13 nn.; J. Jankowski, *Technologia informacyjna dla prawników i administratywistów. Szanse i zagrożenia elektronicznego przetwarzania danych w obrocie prawnym i działaniu administracji*, Warszawa 2009, s. 72.

¹⁶ J. Węgrzyn, *op. cit.*, s. 18.

¹⁷ G. Szpor, [w:] *Prawo administracyjne. Część materialna*, red. Z. Niewiadomski, Warszawa 2004, s. 97, za: P. Fajgielski, *Informacja w administracji publicznej — prawne aspekty gromadzenia, udostępniania i ochrony*, Wrocław 2007, s. 14.

¹⁸ M. Maciejewski, *Prawo informacji — zagadnienia podstawowe*, [w:] *Prawo informacji. Prawo do informacji*, red. W. Góralczyk, Warszawa 2006, s. 31.

¹⁹ P. Fajgielski, *op. cit.*, s. 15.

Z przedstawionych przykładów definicji informacji występujących w nauce prawa wynika, że każdy badacz w zależności od przyjętych kryteriów może ją dowolnie formułować. Z tego względu na potrzeby niniejszej pracy przedstawimy własną definicję informacji w ujęciu publiczno- i prywatnoprawnym.

Przez informację publiczną rozumiemy każdą informację, którą dysponują organy administracji publicznej lub podmioty wykonujące zadania publiczne albo gospodarujące majątkiem publicznym, ale tylko w takim zakresie, w jakim wykonują one (podmioty) powierzone im zadania. Przyjęcie tej definicji oznacza, że „zawsze gdy w grę wchodzi informacja publiczna, każdy ma prawo dostępu do niej, o ile nie znajdą ograniczenia wynikające z obowiązujących przepisów”²⁰. Do takich ograniczeń zalicza się niewątpliwie te, które dotyczą informacji objętych określonego rodzaju tajemnicą.

Z kolei informacja prywatna to taka, która odnosi się do wiadomości o jednostce, w której posiadaniu jest osoba fizyczna lub osoba prawna prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową i która z mocy prawa zobowiązana jest do zachowania przekazanych przez jednostkę informacji w tajemnicy (na przykład tajemnica radcowska, adwokacka, tajemnica lekarska, tajemnica bankowa itd.).

4. OCHRONA TAJEMNICY RADCOWSKIEJ

Wykonywanie zawodu radcy prawnego wiąże się z dostępem do różnego rodzaju informacji, które zarówno z mocy prawa, jak i woli klienta nie mogą zostać ujawnione poza ściśle wyznaczony krąg osób²¹. W przeciwnym wypadku doszłoby do naruszenia tajemnicy radcowskiej, o której mowa w art. 3 ustawy o radcach prawnych (dalej: u.r.p.)²².

Mając na względzie wymieniony przepis, a dokładnie jego ust. 3, zauważymy, że ustawodawca nałożył na radcę prawnego obowiązek zachowania w tajemnicy wszystkiego, o czym dowiedział się w związku z udzieleniem pomocy prawnej. Jak widzimy, zakres podmiotowy zawężony został wyłącznie do osoby radcy prawnego. Na tym tle pojawia się jednak pytanie, czy aplikanci radcowscy, stażyści lub inne osoby zatrudnione w kancelarii, mające dostęp do dokumentów zawierających tajemnicę, o której mowa, wyłączeni są z zachowania w tajemnicy posiadanych przez nich informacji.

Odpowiedź w tym przypadku będzie przecząca, radca prawny współpracujący przy wykonywaniu zawodu z innymi osobami obowiązany jest bowiem wymagać

²⁰ J. Węgrzyn, *op. cit.*, s. 20.

²¹ D. Paliszewski, M. Mykowski, *Postępowanie karne a tajemnica radcy prawnego. Reszta jest milczeniem*, RP 25 listopada 2003, nr 274.

²² Ustawa o radcach prawnych z dnia 6 lipca 1982 r., Dz.U. 1982, Nr 19, poz. 45 ze zm.

od tych osób zachowania tajemnicy na zasadach obowiązujących jego samego i wyraźnie je do tego zobowiązać (art. 13 KERP)²³. Niedopełnienie tego wymogu przez radcę prawnego nie jest jednoznaczne z tym, że wskazane tu osoby mogą swobodnie udostępniać informacje o kliencie. Należy przy tym pamiętać, że zobowiązane one są do przestrzegania tajemnicy określonej w odrębnych przepisach prawa, jak na przykład tajemnicy danych osobowych, zakwalifikowanej przez nas do tajemnic powszechnych. Skoro *de facto* tak jest, to nie można od aplikantów radcowskich, stażystów oraz osób zatrudnionych w kancelarii wymagać przestrzegania tajemnicy na zasadach obowiązujących radcę prawnego, tak jak to czyni art. 13 KERP²⁴.

Jeśli idzie o zakres przedmiotowy tajemnicy radcowskiej, to należy wspomnieć, że został on określony szeroko, co wynika z przytoczonego art. 3 ust. 3. Obejmuje on bowiem wszystkie informacje uzyskane przez radcę prawnego w związku ze świadczeniem usług prawnych, niezależnie od formy lub sposobu ich utrwalenia. Wobec tego „należy uznać, iż dokumentami zawierającymi tajemnicę radcy prawnego będą tylko takie dokumenty, pisma czy też notatki, które zawierają treści, o których radca prawny dowiedział się w związku z udzieleniem pomocy prawnej i dotyczą przedmiotu świadczonej pomocy prawnej”²⁵. To z kolei oznacza, że spod tajemnicy radcowskiej wyłączone są informacje niemające związku z udzielaną pomocą prawną lub powszechnie znane, którymi dysponuje radca prawny²⁶.

Odnosząc się do zakresu przedmiotowego tajemnicy radcowskiej, należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną ważną kwestię, a mianowicie czy uzyskanie przez radcę prawnego informacji objętych na przykład tajemnicą przedsiębiorstwa sprawia, że jest on związany dwiema tajemnicami czy tylko jedną. Zdaniem Małgorzaty Taradejny i Ryszarda Taradejny radca prawny związany będzie obiema

²³ Uchwała nr 8/VIII/2010 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 28 grudnia 2010 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Kodeksu Etyki Radcy Prawnego.

²⁴ W tym miejscu warto zaznaczyć, że obecnie trwają prace nad nowym projektem KERP. Wśród wielu proponowanych w nim zmian należy zwrócić uwagę na rozwiązanie przyjęte w art. 25. Zgodnie z tym przepisem „Radca prawny winien zapewnić, by osoby współpracujące z nim przy wykonywaniu czynności zawodowych dochowały poufności w zakresie objętym jego tajemnicą zawodową i wyraźnie je do tego zobowiązać, wskazując na związaną z ujawnieniem ich odpowiedzialność prawną”. Odnosząc się do tego przepisu, dostrzeżemy, że w porównaniu z obowiązującym jeszcze art. 13 KERP nowe rozwiązanie zostało nieco zmodyfikowane. Wydaje się jednak, że zmiana, która ma nastąpić, nie jest do końca czytelna. Wątpliwości pojawiają się bowiem na tle sformułowania „w zakresie objętym jego tajemnicą zawodową”. Naszym zdaniem lepszym rozwiązaniem byłoby sformułowanie art. 25 w następujący sposób: „Radca prawny powinien zapewnić, by osoby z nim współpracujące dochowały poufności informacji, o których dowiedziały się przy wykonywaniu powierzonych im czynności”. Zob. uchwała nr 197/VIII/2013 Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 6 września 2013 r. w sprawie przełożenia projektu Kodeksu Etyki Radcy Prawnego pod obrady X Krajowego Zjazdu Radców Prawnych oraz załącznik do uchwały nr 197/VIII/2013, <http://www.kirp.pl/Akty-Prawne/Wewnetrzne-akty-prawne-KRRP/Uchwały> (dostęp: 31 grudnia 2013).

²⁵ Postanowienie Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 15 maja 2008 r., II AKz 294/08.

²⁶ K. Kwapisz, *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 17.

tajemnicami²⁷. Naszym zdaniem wyłącznie jedną, tj. tajemnicą radcowską. Przyjęcie takiego założenia uzasadniamy tym, że obowiązek przestrzegania tajemnicy przedsiębiorstwa wynika z obowiązku przestrzegania tajemnicy radcowskiej, która — jak pisaliśmy już wcześniej — obejmuje wszystkie informacje związane ze świadczeniem pomocy prawnej.

Istotą zawodu radcy prawnego jest „uzyskiwanie od klienta w zaufaniu informacji, których nikomu by nie ujawnił”²⁸. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej obejmuje więc nie tylko zakaz ujawnienia informacji, lecz także skorzystania z nich w interesie własnym lub osoby trzeciej (art. 12 ust. 3 KERP). Ponadto radca prawny obowiązany jest zachować w tajemnicy, także wobec sądu i innych organów orzekających w sprawie, przebieg i treść pertraktacji ugodowych (art. 12 ust. 4 KERP). Co ważne — z punktu widzenia radcy prawnego i jego klienta — radca prawny nie może być zwolniony z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których dowiedział się, udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę (art. 3 ust. 5 u.r.p.).

Odnosząc się do rozwiązania przyjętego na tle art. 3 ust. 5 u.r.p., należy zwrócić uwagę, że ustawodawca jedynie w kodeksie postępowania karnego przewidział procedurę zwolnienia radcy prawnego z tajemnicy zawodowej oraz przesłanki, które obligatoryjnie muszą zostać spełnione, aby takie zwolnienie doszło do skutku. Adekwatnym przepisem jest w tym przypadku art. 180²⁹ k.p.k., który zezwala na przesłuchanie między innymi radcy prawnego co do faktów objętych wiążącą go tajemnicą, pod warunkiem że jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. Jak widzimy, wymienione przepisy, tj. art. 3 ust. 5 u.r.p. oraz art. 180 k.p.k., nie są pozbawione nieścisłości³⁰. Wątpliwości pojawiające się na ich tle wyjaśnił Trybunał Konstytucyjny, który stwierdził bezpodstawność zarzutu niejasnej relacji między art. 3 ust. 5

²⁷ M. Taradejna, R. Taradejna, *Dostęp do informacji publicznej, a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*, Toruń 2003, s. 64.

²⁸ K. Kwapisz, *op. cit.*, s. 15.

²⁹ Artykuł 180 k.p.k. stanowi:

„§ 1. Osoby obowiązane do zachowania w tajemnicy informacji niejawnych o klauzuli tajności »zastrzeżone« lub »poufne« lub tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji mogą odmówić zeznań co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek, chyba że sąd lub prokurator zwolni te osoby od obowiązku zachowania tajemnicy, jeżeli ustawy szczególne nie stanowią inaczej.

§ 2. Osoby obowiązane do zachowania tajemnicy notarialnej, adwokackiej, radcy prawnego, doradcy podatkowego, lekarskiej lub dziennikarskiej mogą być przesłuchiwane co do faktów objętych tą tajemnicą tylko wtedy, gdy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. W postępowaniu przygotowawczym w przedmiocie przesłuchania lub zezwolenia na przesłuchanie decyduje sąd, na posiedzeniu bez udziału stron, w terminie nie dłuższym niż 7 dni od daty doręczenia wniosku prokuratorowi. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie”.

³⁰ Por. T. Pietrzykowski, *Zwolnienie radców prawnych z tajemnicy zawodowej. Niedopasowane przepisy*, RP 27 listopada 2003, <http://archiwum.rp.pl/arttykul/462289-Niedopasowane-przepisy.html> (dostęp: 2 sierpnia 2013).

u.r.p. i art. 180 § 2 k.p.k. „Podstawowe reguły rozumowania prawniczego pozwalają bowiem odczytać zachodzący między tymi normami stosunek jako relację *lex generalis — lex specialis*. [...] Ponadto, Trybunał zwraca uwagę, że — skoro radcy prawni, »trafli« do art. 180 § 2 k.p.k. dopiero w wyniku nowelizacji z 2000 r. — między analizowanymi normami zachodzi też relacja *lex posteriori — lex anterior*»³¹.

Ze względu na moc powszechnie obowiązującą i ostateczność orzeczeń TK stało się ono wyznacznikiem w praktyce orzeczniczej sądów. Przykładem tego jest postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie, który w ślad za Trybunałem uznał, że art. 3 ust. 5 u.r.p. nie jest przepisem szczególnym w stosunku do art. 180 § 2 k.p.k. Jest wręcz odwrotnie. „Przepisy art. 3 ustawy o radcach prawnych ustalają tajemnicę zawodową radców prawnych, jako zasadę, od której wyjątek wprowadza przepis art. 180 § 2 k.p.k., przepis wyjątkowy, jakiego nie ma w innych procedurach»³². Należy przy tym pamiętać, że decyzja o zwolnieniu z tajemnicy zawodowej — w tym wypadku radcowskiej — nie może być traktowana jako formalność. Zaufanie klienta do radcy prawnego, warunkujące prawidłowe wykonywanie powierzonych mu zadań „jest wielką wartością, której naruszenie stanowi cenę za osiągnięcie sprawiedliwości, której bez tego by nie osiągnięto. Należy zatem starannie rozważyć okoliczności konkretnej sprawy i podejmować decyzję o zwolnieniu z obowiązku zachowania tajemnicy tylko wtedy, gdy ujawnienie okoliczności objętych tą tajemnicą — i to właśnie przez radcę prawnego — jest rzeczywiście nieodzowne dla zapewnienia prawidłowego orzekania, gdyż brak jest w tym przedmiocie innych wystarczających dowodów. W orzecznictwie podkreśla się, że zakres okoliczności objętych zwolnieniem powinien być oznaczony dokładnie. Ogólnikowe określenie zakresu sprawiłoby, że zwolnienie nie dotyczyłoby konkretnych okoliczności, ale było *carte blanche* dowolnego korzystania przez organy śledcze z uchylecia tajemnicy zawodowej»³³.

Artykuł 3 ust. 6 u.r.p. przewiduje wyjątek od obowiązku zachowania tajemnicy radcowskiej. Zgodnie z treścią tego przepisu obowiązek, o którym mowa, nie dotyczy informacji udostępnianych na podstawie przepisów ustawy z dnia 16 listopada 2000 r.³⁴ o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu — w zakresie określonym tymi przepisami. Przyjęcie takiego rozwiązania wyraźnie pokazuje, że pomoc prawna świadczona przez radcę prawnego nie może mieć na celu ułatwienia popełnienia przestępstwa, przyczyniania się do tak zwanego prania brudnych pieniędzy ani umożliwienia uniknięcia odpowiedzialności karnej za czyn, który miałby zostać dokonany w przyszłości (art. 10 KERP).

³¹ Wyrok TK z dnia 22 listopada 2004 r., SK 64/03.

³² Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 30 grudnia 2009 r., II AKz 536/09.

³³ Postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 18 września 2009 r., II AKz 478/09 i cytowane tam orzecznictwo.

³⁴ Dz.U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1505 ze zm.

W świetle art. 2 pkt 1 lit. n³⁵ ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (dalej: upbp), radca prawny³⁶ — tak jak adwokat i notariusz — uznany został za instytucję zobowiązaną do przekazywania Generalnemu Inspektorowi Informacji Finansowej informacji o transakcjach zarejestrowanych zgodnie z art. 8 ust. 1 i 3 upbp. Chodzi tu o transakcje, których równowartość przekracza piętnaście tysięcy euro. Na radcy prawnym — odpowiednio adwokacie, notariuszu — spoczywa obowiązek zarejestrowania takiej transakcji, także gdy jest ona przeprowadzana w więcej niż jednej operacji, których okoliczności wskazują, że są one z sobą powiązane i zostały podzielone na operacje o mniejszej wartości z zamiarem uniknięcia obowiązku rejestracji. Ponadto obowiązkowi rejestracji podlega także transakcja, której okoliczności wskazują, że może ona mieć związek z praniem pieniędzy lub finansowaniem terroryzmu, bez względu na jej wartość i charakter. Obowiązek informowania o transakcjach objętych przepisami ustawy nie dotyczy przypadku, gdy między innymi radcowie prawni, adwokaci reprezentują klienta na podstawie pełnomocnictwa procesowego w związku z toczącym się postępowaniem albo udzielają porady służącej temu postępowaniu (art. 11 ust. 5 upbp).

W ocenie Trybunału Konstytucyjnego przyjęta w analizowanej ustawie o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy: „konstrukcja może przyczyniać się do wprowadzenia klienta prawnika wykonującego zawód zaufania publicznego w błąd co do skutków, jakie ubieganie się o pomoc prawną spowoduje dla niego samego lub osób z nim związanych. Przedstawiając w toku komunikowania się na przykład z radcą prawnym czy adwokatem fakty oraz okoliczności wyczerpująco i prawdziwie, klient zakłada, że tylko pełny obraz jego sytuacji daje możliwość udzielenia mu skutecznej pomocy, a ponadto, że informacje te nie będą wykorzystane przeciwko niemu. Należy przyjąć, że gdyby zakres przekazywanych przez klienta informacji warunkowany był świadomością ryzyka, jakie wiąże się z ich dalszym udostępnieniem, to często zakres ten nie byłby pełny, a tym samym pomoc prawna nie mogłaby być adekwatna do sytuacji, w której faktycznie znajduje się klient. W konsekwencji należy uznać, że wybór pozostawiony przez ustawodawcę podmiotom uczestniczącym w obrocie prawnym sprowadza się do alternatywy, czy podjąć ryzyko związane z wejściem w posiadanie przez organy państwowe informacji powierzonych przedstawicielowi zawodu zaufania publicznego, czy

³⁵ Ustawa z 16 listopada 2000 r., tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. Nr 46, poz. 276 ze zm. Artykuł 2 ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu stanowi: „Ileokroć w ustawie jest mowa o: 1) instytucji obowiązanej — rozumie się przez to:

n) notariuszy — w zakresie czynności notarialnych dotyczących obrotu wartościami majątkowymi, adwokatów wykonujących zawód, radców prawnych wykonujących zawód poza stosunkiem pracy w urzędach obsługujących organy administracji rządowej i jednostkach samorządu terytorialnego, prawników zagranicznych świadczących pomoc prawną poza stosunkiem pracy, biegłych rewidentów wykonujących zawód, doradców podatkowych wykonujących zawód”.

³⁶ Zob. na ten temat Z. Klatka, *Ograniczenie tajemnicy radcowskiej związane z tzw. praniem brudnych pieniędzy*, RPr. 2003, z. 6, s. 163 nn.

narazić się na negatywne następstwa niezasięgnięcia pomocy prawnej. Trybunał Konstytucyjny stwierdza ponadto, że na gruncie przepisów znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy trudno jest w ogóle mówić o ochronie tajemnicy komunikowania się z radcą prawnym, jako osobą wykonującą zawód zaufania publicznego. Po pierwsze bowiem, uzyskane informacje nie tylko nie są tajemnicą dla podmiotów postronnych, tj. niebiorących jako uczestnicy udziału w procesie komunikacji, ale wręcz stanowią dane pozyskiwane, gromadzone i przekazywane przez radcę prawnego na rzecz organów państwa w tajemnicy przed osobą ubiegającą się o pomoc prawną. Po drugie zaś, brak jest podstaw instytucjonalnych oraz gwarancji formalnych, żeby zaufać osobie, której powierza się informacje prawnie relewantne, pomimo że nominalnie wykonuje ona zawód zaufania publicznego. [...] Z drugiej strony, oceniając dopuszczalność ograniczeń tajemnicy komunikowania się z osobami świadczącymi pomoc prawną, należy wziąć pod uwagę cel ich ustanowienia. Nie chodzi przy tym wyłącznie o konieczność wywiązania się — poprzez prawidłową implementację prawa wtórne-go UE — z wiążących Rzeczpospolitą Polską zobowiązań międzynarodowych (art. 9 Konstytucji). Trzeba wszak uwzględnić, że powodem wydania dyrektywy 2005/60/WE (podobnie jak poprzedzającej ją dyrektywy 91/308/EWG znowelizowanej dyrektywą 2001/97/WE) jest uzupełnienie działaniami prowadzonymi za pośrednictwem systemu finansowego instrumentów prawnych, by zapobiegać przepływowi brudnych pieniędzy, stanowiącemu nie tylko zagrożenie dla stabilności i wiarygodności sektora finansowego oraz jednolitego rynku, ale także podstawowe źródło finansowania terroryzmu. Z kolei powodem objęcia obowiązkami informacyjnymi prawników wykonujących wolne zawody jest ryzyko nadużywania świadczonych przez nich usług (w wypadku udziału w transakcjach finansowych lub korporacyjnych, włączając w to świadczenie usług doradztwa podatkowego, por. pkt 19 preambuły dyrektywy 2005/60/WE oraz pkt 16 preambuły dyrektywy 2001/97/WE) do celów prania pieniędzy pochodzących z działalności przestępczej lub do celów finansowania terroryzmu.

W świetle tych okoliczności nie ulega wątpliwości, że obowiązki informacyjne realizowane przez radców prawnych w związku z ich czynnościami zawodowymi, redukując zagrożenie wprowadzania do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz przeciwdziałając finansowaniu terroryzmu, służą ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce [...]»³⁷.

Jeśli idzie o czas trwania obowiązku zachowania tajemnicy radcowskiej, to należy dodać, że jest on nieograniczony i trwa także po ustaniu stosunku prawnego, na podstawie którego radca prawny świadczy pomoc prawną (art. 16 KERP). Należy przy tym pamiętać, że w przypadku naruszenia tej tajemnicy radca prawny, na mocy przepisów ustawy o radcach prawnych, ponosi jedynie odpowiedzialność

³⁷ Wyrok TK z dnia 2 lipca 2007 r., K 41/05.

dyscyplinarną. Przyjęcie takiego rozwiązania nie wyłącza możliwości pociągnięcia radcy prawnego do odpowiedzialności karnej (art. 266 § 1 k.k.) i/lub odpowiedzialności cywilnej (art. 23 i 24 oraz 448, 415, 471 k.c.).

5. OCHRONA TAJEMNICY ADWOKACKIEJ

„Istotą tajemnicy zawodowej adwokata jest nić zaufania, która winna istnieć między klientem a adwokatem. Utrzymanie tej relacji ma podwójne znaczenie: jest potrzebne klientowi, który powierzając sekrety może znaleźć oparcie w zaufanej osobie swego adwokata, a ponadto jest także dla ogółu społeczeństwa, ponieważ ułatwiając poznanie prawa i realizację prawa do obrony, przyczynia się do poprawnego wymiaru sprawiedliwości oraz ujawnienia prawdy”³⁸.

Zagadnienie tajemnicy adwokackiej uregulowane zostało w ustawie Prawo o adwokaturze³⁹ (dalej: u.p.a.). Zgodnie z art. 6 ust. 1 tej ustawy adwokat obowiązany jest zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się w związku z udzieleniem pomocy prawnej⁴⁰. Jak widzimy, zakres podmiotowy tej tajemnicy odnosi się wyłącznie do adwokata. Pewne wątpliwości pojawiają się jednak na gruncie art. 75 ust. 5 u.p.a., który stanowi, że do aplikantów adwokackich przepis art. 6 stosuje się odpowiednio⁴¹. Naszym zdaniem przyjęte rozwiązanie jest niepoprawne, albowiem osobę, która *de facto* nie jest adwokatem, nie może wiązać tajemnica adwokacka. Wobec tego aplikant adwokacki zobowiązany jest do zachowania w tajemnicy informacji, o których dowiedział się przy wykonywaniu powierzonych mu czynności, na mocy art. 100 § 2 pkt 4 i 5 kodeksu pracy⁴² (dalej: k.p.). Ta sama podstawa prawna ma zastosowanie do osób zatrudnionych w kan-

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Ustawa Prawo o adwokaturze z dnia 26 maja 1982 r., Dz.U. z 2009 r. Nr 146, poz. 1188 ze zm. W tym miejscu warto dodać, że zagadnienie tajemnicy adwokackiej było przedmiotem rozważań między innymi Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Zob. na przykład wyrok ETPC z dnia 29 września 2000 r., *Foxley przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, sygn. 33274/96; wyrok ETPC z dnia 27 września 2005 r., *Petri Sallinen i inni przeciwko Finlandii*, www.pg.gov.pl/upload_doc/000000570.doc (dostęp: 31 grudnia 2013); wyrok ETPC z dnia 7 czerwca 2007 r., *Smirnov przeciwko Rosji*, sygn. 71362/01; wyrok ETPC z dnia 3 lipca 2012 r., *Robathin przeciwko Austrii*, sygn. 30457/06; wyrok ETPC z dnia 6 grudnia 2012 r., sygn. 12323/11.

⁴⁰ Podobne brzmienie ma § 19 pkt 1 KEA „Adwokat zobowiązany jest zachować w tajemnicy oraz zabezpieczyć przed ujawnieniem lub niepożądanym wykorzystaniem wszystko, o czym dowiedział się w związku z wykonywaniem obowiązków zawodowych”.

⁴¹ Stanowisko takie wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 października 2011 r., I KZP 12/11, „Palestra” 2011, nr 11–12, s. 137.

⁴² Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r., Kodeks pracy, Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 ze zm. Artykuł 100 § 2 stanowi: „Pracownik jest obowiązany w szczególności:

4) dbać o dobro zakładu pracy, chronić jego mienie oraz zachować w tajemnicy informacje, których ujawnienie mogłoby narazić pracodawcę na szkodę,

5) przestrzegać tajemnicy określonej w odrębnych przepisach”.

celarii adwokackiej. Odnosząc się do aplikantów adwokackich, należy pamiętać, że nie każdego aplikanta łączy z patronem stosunek pracy, a na przykład umowa o patronat. Wówczas w takiej umowie należy zawrzeć klauzulę, która może mieć następującą treść: „Miejscem wykonywania zadań przez Aplikanta będzie aktualna siedziba kancelarii Patrona lub miejsce, które Patron wskaże Aplikantowi (na przykład lokal w kancelarii innego adwokata, z którym Patron uzgodni zakres zadań do opracowania przez Aplikanta). Aplikant zobowiązuje się do zachowania w tajemnicy wszelkich informacji związanych z organizacją pracy w kancelarii Patrona, jak i w kancelariach, z którymi Patron nawiązuje współpracę”⁴³.

W wypadku stażystów jest inaczej. Z uwagi na to, że nie są oni zatrudnieni na podstawie umowy o pracę, przepisy kodeksu pracy nie będą miały do nich zastosowania. Wobec tego obowiązani oni są do zachowania tajemnicy powszechnej, tj. tajemnicy danych osobowych. Do tajemnicy tej zobowiązani będą także i aplikanci adwokacy w razie braku w umowie o patronat postanowienia nakładającego na nich obowiązek zachowania w tajemnicy informacji, o których dowiedzieli się w związku z wykonywaniem powierzonych im zadań. Przyjęcie tej argumentacji rozwiewa także wątpliwości pojawiające się na tle § 19 pkt 4 Kodeksu Etyki Adwokackiej (dalej: KEA)⁴⁴, który stanowi: „Adwokat zobowiąże swoich współpracowników i personel oraz wszelkie osoby zatrudnione przez niego podczas wykonywania działalności zawodowej do przestrzegania obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej”.

Jak wynika z art. 6 ust. 1 u.p.a., zakres przedmiotowy tajemnicy adwokackiej określony został szeroko. Rozciąga się on „nie tylko na wiadomości uzyskane od klienta, ale również i te pochodzące od sądu, świadków, przeciwnika czy innych uczestników postępowania”⁴⁵. Tajemnicą adwokacką objęte są także znajdujące się w aktach adwokackich materiały, a ponadto wiadomości, notatki i dokumenty dotyczące sprawy uzyskane od klienta oraz innych osób, niezależnie od miejsca, w którym się znajdują.

Prawidłowe wywiązanie się z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej wymaga od adwokata przedsięwzięcia odpowiednich kroków związanych z zabezpieczeniem danych osobowych⁴⁶ (na przykład oprogramowanie i inne środki zabezpieczające), zwłaszcza gdy posługuje się on w pracy komputerem lub innymi środkami elektronicznego utrwalania danych. Spełnienie tych wymogów nie zwalnia adwokata z zachowania szczególnej ostrożności i uprzedzenia klienta o ryzyku związanym z zachowaniem poufności przy wykorzystaniu tych środków.

„Zawód zaufania publicznego to zawód polegający na obsłudze osobistych potrzeb ludzkich, wiążący się z przyjmowaniem informacji dotyczących życia

⁴³ ora-szczecin.pl/public/files/Wzor_umowy_patronackiej.doc (dostęp: 31 grudnia 2013).

⁴⁴ Uchwała nr 52/2011 Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 19 listopada 2011 r.

⁴⁵ M. Gawryluk, *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 50 nn.

⁴⁶ Por. M. Swora, *Tajemnica adwokacka w świetle wybranych przepisów ustawy o ochronie danych osobowych*, „Palestra” 2004, nr 3–4, s. 76 nn.

osobistego i zorganizowany w sposób uzasadniający przekonanie społeczne o właściwym dla interesów jednostki wykorzystywaniu tych informacji przez świadczących usługi⁴⁷. Nie dziwi więc, że przedstawiciele palestry zawzięcie bronią uprawnienia wynikającego z treści art. 6 ust. 3 u.p.a. Na mocy tego przepisu: „Adwokata nie można zwolnić od obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których dowiedział się udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę”. Odmienne zagadnienie to reguluje art. 180 § 2 k.p.k., który był przedmiotem rozważań przy tajemnicy radcowskiej. Tytułem przypomnienia, osoby obowiązane do zachowania — w tym przypadku — tajemnicy adwokackiej mogą być przesłuchiwane co do faktów objętych tą tajemnicą tylko wtedy, gdy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu⁴⁸. W doktrynie i w praktyce orzeczniczej nie ma jednolitego stanowiska w tej kwestii. Zdaniem Sądu Najwyższego⁴⁹: „adwokata nie wolno przesłuchiwać jako świadka co do faktów, o których dowiedział się jako obrońca udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę [arg. z art. 161 pkt 1 k.p.k. (obecnie art. 180 k.p.k.)]. W innych wypadkach adwokat może odmówić zeznań co do okoliczności, na które rozciąga się obowiązek tajemnicy określony w art. 6 upa, chyba że sąd lub prokurator zwolni go na podstawie art. 163 k.p.k. (180 § 2 k.p.k.) od obowiązku zachowania tajemnicy. Zwolnienie to może nastąpić tylko wtedy, gdy ujawnienie okoliczności objętych tajemnicą — w drodze przesłuchania adwokata jako świadka — jest nieodzowne dla prawidłowego wyrokowania w sprawie, tj. gdy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu”⁵⁰.

Przeciwny pogląd w tej kwestii wyraża Naczelna Rada Adwokacka, która „stwierdza nadrzędność regulacji wynikającej z art. 6 u.p.a. nad przepisami procesowymi i wyprowadza zasadę, że tajemnica zawodowa jest objęta ochroną bezwzględna i powinna być respektowana przez organy procesowe”⁵¹.

Uwzględnwszy przedstawione stanowiska, zdecydowanie opowiadamy się za pierwszym rozwiązaniem, a więc możliwością zastosowania względem adwokata art. 180 § 2 k.p.k. Zasadność takiego rozwiązania znajduje potwierdzenie

⁴⁷ Wyrok TK z dnia 2 lipca 2007 r., K 41/05.

⁴⁸ Zob. postanowienie Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 13 stycznia 2009 r. II AKz 651/108.

⁴⁹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 1994 r., I KZP 5/94.

⁵⁰ <http://www.l-w.com.pl/tajemnica-zawodowa-adwokata/> (dostęp: 4 września 2013). Zob. także uchwała SN z dnia 26 listopada 1962 r., VI Ko 61/62. Uchwała, o której mowa, została omówiona w artykule K. Łojewskiego, *Jeszcze o tajemnicy zawodowej adwokata*, „Palestra” 1964, nr 12, s. 23 nn. Jeśli chodzi zaś o pozytywne stanowisko doktryny w tej kwestii, zob. R. Łyczywek, *Jeszcze o tajemnicy zawodowej adwokata*, „Palestra” 1963, nr 11, s. 49 nn. Do zwolenników tego poglądu zalicza się także M. Cieślaka i S. Garlickiego, zob. A. Kaftal, M. Cieślak, S. Garlicki, *Trójgłos w sprawie tajemnicy zawodowej adwokata*, „Palestra” 1964, nr 3, za: K. Łojewski, *op. cit.*, s. 21.

⁵¹ M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 47. Zob. także S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym — zasady ogólne*, Warszawa 1948, s. 644; Z. Skoczek, *Spór o tajemnicę adwokacką*, „Palestra” 1969, nr 2, s. 28; A. Furmanek, *Glosa do uchwały SN I KZP 5/94*, PS 1997, nr 5, s. 119.

w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, który — o czym pisaliśmy przy tajemnicy radcowskiej — uznał, że art. 180 § 1 i 2 k.p.k. stanowi *lex specialis* względem ustaw wprowadzających obowiązki zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem określonego zawodu⁵². Wyrażony przez nas pogląd nie odnosi się jednak do tajemnicy obrońcy, należy bowiem pamiętać, że tajemnica ta została wyodrębniona z tajemnicy adwokackiej i objęta bezwzględną ochroną, o czym świadczy treść art. 178 pkt 1⁵³ k.p.k. Przyjęcie takiego rozwiązania oznacza, że „zakaz dowodowy wynikający z art. 178 pkt 1 obejmuje wszystkie fakty, o których obrońca powziął wiadomość, pełniąc swą funkcję (post. Sądu Administracyjnego w Krakowie z 10.05.2000 r. II AKZ 96/00, KZS 2000, Nr 5, poz. 47)”⁵⁴. Wobec tego należy uznać, że art. 180 § 2 k.p.k., przewidujący możliwość zwolnienia adwokata z tajemnicy zawodowej, nie będzie dotyczył tajemnicy obrońcy. Gdyby miało być inaczej, ustawodawca w art. 180 § 2 k.p.k. wśród wymienionych tam tajemnic uwzględniłby także tajemnicę obrońcy. „Jakakolwiek inna interpretacja wzajemnego stosunku wspomnianych norm prowadzić by mogła do naruszenia prawa, w tym — konstytucyjnie gwarantowanego prawa do obrony w postępowaniu karnym”⁵⁵. Na kwestię tę zwraca także uwagę Trybunał Konstytucyjny, wyrażając przekonanie: „że jedynym przepisem Konstytucji, na którym można oprzeć bezwzględny nakaz zachowania tajemnicy zawodowej przez przedstawiciela zawodu prawniczego, jest art. 42 ust. 2, przewidujący prawo do obrony. Z przepisu tego niewątpliwie wynika konstytucyjne prawo każdej osoby, przeciwko której prowadzone jest postępowanie karne, do nieskrępowanego kontaktu z obrońcą. To prawo, jak podkreślił Prokurator Generalny, jest zagwarantowane przez kodeks postępowania karnego w sposób niepodważalny [...]. Dlatego w sytuacji, gdy ustawodawca uznaje prawo do korzystania z pomocy obrońcy za wartość konstytucyjną (art. 42 ust. 2 Konstytucji), konsekwentnie wyklucza możliwość „zmuszenia” tegoż obrońcy do składania zeznań”⁵⁶.

Zwolnienia z obowiązku zachowania tajemnicy adwokackiej nie przewidują przepisy kodeksu postępowania cywilnego⁵⁷. Mowa tu o art. 261⁵⁸ k.p.c., który

⁵² Wyrok TK z dnia 21 listopada 2004 r., SK 64/03.

⁵³ Artykuł 178 pkt 1 k.p.k. stanowi: „Nie wolno przesłuchiwać jako świadków: 1) obrońcy lub adwokata działającego na podstawie art. 245 § 1 co do faktów, o których dowiedział się udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę”.

Z kolei art. 245 § 1 stanowi: „Zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem, a także bezpośrednią z nią rozmowę; zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny”.

⁵⁴ K.T. Boratyńska *et al.*, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2013.

⁵⁵ Uchwała nr 17 Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 2 lipca 2002 r., <http://nra.pl/nra.php?id=224> (dostęp: 6 sierpnia 2013).

⁵⁶ Wyrok TK z dnia 22 listopada 2004 r., SK 64/03.

⁵⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r., Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 ze zm.

⁵⁸ Artykuł 261 § 1. „Nikt nie ma prawa odmówić zeznać w charakterze świadka, z wyjątkiem małżonków stron, ich wstępnych, zstępnych i rodzeństwa oraz powinowatych w tej samej linii lub

w § 2 tej jednostki redakcyjnej określa, że świadek — w tym przypadku adwokat — może odmówić odpowiedzi na zadane mu pytanie, jeżeli zeznanie miałyby być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej⁵⁹. Również art. 248 § 2⁶⁰ k.p.c. daje adwokatowi możliwość odmowy przedstawienia sądowi dokumentu stanowiącego dowód faktu istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy, jeżeli jego przedstawienie wiązałoby się z naruszeniem tajemnicy zawodowej. Wobec tego należy przyjąć, że „adwokat w postępowaniu cywilnym zobowiązany jest przestrzegać tajemnicy zawodowej w pełnym jej zakresie i nie staje przed koniecznością oceny istotności powierzonej mu tajemnicy, a sąd od tego obowiązku zwolnić go nie może. Sam problem ustalenia, czy chodzi o »istotną tajemnicę zawodową«, pozostawiony został do rozstrzygnięcia zeznającemu jako świadek adwokatowi”⁶¹.

Odnosząc się do rozwiązania przyjętego na tle art. 6 u.p.a., należy zwrócić uwagę na ust. 4, albowiem to w nim ustawodawca przewidział wyjątek od obowiązku zachowania tajemnicy. Jak wynika z treści tego przepisu, obowiązek, o którym mowa, nie dotyczy informacji udostępnianych na podstawie przepisów ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu — w zakresie określonym przepisami. Ze względu na to, że zagadnienie to zostało omówione w poprzednim punkcie, jego powtórzenie jest zbędne. Należy jednak zwrócić uwagę, że palestra krytykowała przyjęte na gruncie art. 6 ust. 4 u.p.a. rozwiązanie, ponieważ podstawowym obowiązkiem adwokata jest obrona interesów swego klienta w sposób odważny i honorowy, przy zachowaniu należytego sądowni i innym organom szacunku oraz uprzejmości, nie bacząc na własne korzyści osobiste oraz konsekwencje wynikające z takiej postawy dla siebie lub innej osoby

stopniu, jak również osób pozostających ze stronami w stosunku przysposobienia. Prawo odmowy zeznań trwa po ustaniu małżeństwa lub rozwiązaniu stosunku przysposobienia. Jednakże odmowa zeznań nie jest dopuszczalna w sprawach o prawa stanu, z wyjątkiem spraw o rozwód.

§ 2. Świadek może odmówić odpowiedzi na zadane mu pytanie, jeżeli zeznanie mogłoby narazić jego lub jego bliskich, wymienionych w paragrafie poprzedzającym, na odpowiedzialność karną, hańbę lub dotkliwą i bezpośrednią szkodę majątkową albo jeżeli zeznanie miałyby być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej. Duchowny może odmówić zeznań co do faktów powierzonych mu na spowiedzi”.

⁵⁹ Por. Z. Krzemiński, *Tajemnica zawodowa adwokata*, „Palestra” 1974, nr 6, s. 26 nn.

⁶⁰ Artykuł 248 k.p.c. stanowi:

§ 1. „Każdy obowiązany jest przedstawić na zarządzenie sądu w oznaczonym terminie i miejscu dokument znajdujący się w jego posiadaniu i stanowiący dowód faktu istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy, chyba że dokument zawiera informacje niejawne.

§ 2. Od powyższego obowiązku może uchylić się ten, kto co do okoliczności objętych treścią dokumentu mógłby jako świadek odmówić zeznania albo kto posiada dokument w imieniu osoby trzeciej, która mogłaby takich samych przyczyn sprzeciwić się przedstawieniu dokumentu. Jednakże i wówczas nie można odmówić przedstawienia dokumentu, gdy jego posiadacz lub osoba trzecia obowiązani są do tego względem chociażby jednej ze stron albo gdy dokument wystawiony jest w interesie strony, która żąda przeprowadzenia dowodu. Strona nie może ponadto odmówić przedstawienia dokumentu, jeżeli szkoda, na którą byłaby przez to narażona, polega na przegraniu procesu”.

⁶¹ <http://www.l-w.com.pl/tajemnica-zawodowa-adwokata/> (dostęp: 4 września 2013).

(§ 43 KEA). Jak wskazuje Z. Krzemiński, „nałożony na adwokata na mocy § 19 obowiązek dochowania tajemnicy ma charakter bezwzględny. Jest to norma etyczna, która nie może być zmieniana przepisami ustawy”⁶². Naszym zdaniem pozbawienie sensu art. 6 ust. 4 u.p.a. jest bezzasadne⁶³. Problem ten można byłoby rozpatrzyć pod kątem kolizji zachodzącej na tle ustawy Prawo o adwokaturze i kodeksu etyki zawodowej, co wiązałoby się z koniecznością wyważenia kolidujących ze sobą dóbr, to znaczy, czy dochować tajemnicy adwokackiej, czy dopuścić jej zwolnienie z uwagi na niebezpieczeństwo prania brudnych pieniędzy. Uważamy jednak, że taki zabieg jest zbędny, ponieważ powoływanie się na zasady etyki w tym konkretnym przypadku będzie bezskuteczne ze względu na to, że akty wewnętrzne, do których niewątpliwie zalicza się KEA, muszą być zgodne z prawem powszechnie obowiązującym. Stąd też pierwszeństwo w tym zakresie ma powołana wcześniej ustawa, a nie normy etyczne. Wobec tego „ujawnienie tajemnicy, gdy jest wymagane przez ustawę, nie może być uważane za przekroczenie etyki zawodowej”⁶⁴.

Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie może być ograniczony w czasie (art. 6 ust. 2 u.p.a.). W razie jego naruszenia adwokat może zostać pociągnięty do odpowiedzialności dyscyplinarnej, cywilnej lub karnej.

6. PODSUMOWANIE

Ochrona tajemnicy szczególnie w zakresie wykonywania zawodu zaufania publicznego ma fundamentalne znaczenie. Nie może ona (ochrona) być jednak rozumiana w sposób bezwzględny, to znaczy taki, że jakakolwiek ingerencja w postaci wyjątku od obowiązku zachowania tajemnicy będzie postrzegana jako niezgodne z prawem działanie. Oczywiście zgadzamy się, że zachowanie tajemnicy radcowskiej czy adwokackiej: „jest elementem prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości i — szerzej — całego systemu ochrony prawnej w demokratycznym państwie. Nie oznacza to jednak, by Konstytucja dawała podstawę dla konstruowania prawa podmiotowego radców prawnych [adwokatów — przyp. M.J. i J.W.] w tym zakresie, gdyż [...] to nie w ich interesie ustawodawca przewidział obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej. Te same argumenty, które zadecydowały o istnieniu omawianej instytucji i związaniu radców [adwokatów — przyp. M.J. i J.W.] tajemnicą, tj. prawidłowe funkcjonowanie systemu ochrony prawnej, mogą w pewnych sytuacjach decydować o jej uchyleniu. Tajemnica zawodowa wiążąca przedstawicieli zawodów prawniczych służy bowiem nie samym prawnikom, lecz osobom korzystającym z ich pomocy, a szerzej — skutecznemu funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości [...]. Wyjątki od zakazu przesłuchiwa-

⁶² Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Teksty, orzecznictwo, komentarz*, Warszawa 2008, s. 81.

⁶³ Zob. wyrok TK z dnia 2 lipca 2007 r., K 41/05.

⁶⁴ R. Łyczywek, *Tajemnica zawodowa obrońcy*, PiP 1962, nr 1, s. 110 i cytowana tam literatura.

nia w charakterze świadków osób, na których ciąży ustawowy obowiązek zachowania poufności, wprowadzone w art. 180 § 2 KPK służą właśnie temu celowi, co zresztą jednoznacznie wynika z treści przepisu”⁶⁵.

Na postawioną w niniejszym artykule tezę: czy ochrona tajemnicy radcowskiej i adwokackiej na gruncie polskiego prawa powinna mieć charakter bezwzględny — odpowiadamy przecząco. Nasze stanowisko argumentujemy nie tylko w przedstawionym uzasadnieniu, ale także i tym, że skoro w Konstytucji mamy jeden przepis, „na którym można oprzeć bezwzględny nakaz zachowania tajemnicy zawodowej przez przedstawiciela zawodu prawniczego”⁶⁶, tj. art. 42 ust. 2, to wprowadzenie enumeratywnych i ściśle określonych przesłanek ograniczających tajemnicę radcowską i adwokacką — wyłączając tajemnicę obrońcy, o czym wcześniej była mowa — nie można pożytywać za niezgodne z prawem. Oczywiście zgadzamy się, że brak jasno i czytelnie dookreślonych przepisów może w praktyce zniweczyć możliwość skutecznego wykonywania obowiązków przez radców prawnych i adwokatów, o prawach osoby (podmiotu) reprezentowanej nie wspominając. W ostateczności może więc doprowadzić do deprecjacji zawodu radcy prawnego i adwokata. Dozwolona ingerencja ustawodawcy, która w efekcie prowadzi do legalizacji ujawnienia określonych informacji, musi być w związku z tym wyważona i w odpowiedni sposób uzasadniona. W przeciwnym razie może dojść do sytuacji, w której ogólnie sformułowane wyjątki od zasady bezwzględnej ochrony tajemnicy trzeba będzie traktować jako zasadę, a tajemnicę jako wyjątek.

PROTECTION OF CONFIDENTIAL INFORMATION IN POLISH LEGAL SYSTEM — PROFESSIONAL SECRECY OF ATTORNEYS AND LEGAL ADVISERS

Summary

Professional secrecy, e.g. secrecy of attorneys and secrecy of solicitors (also known as the attorney-client privilege) is of particular interest to both doctrine and practice. Due to the fact that the issue in question causes controversy, especially when it comes to exceptions to the obligation of professional secrecy, the authors express their doubts whether the provisions on professional secrecy of attorneys and solicitors in the Polish law should be mandatory in absolute terms. On the basis of the law as well as the views expressed in both the doctrine and jurisprudence the Authors justify the answer to the thesis indicated above.

⁶⁵ Wyrok TK z dnia 22 listopada 2004 r., SK 64/03.

⁶⁶ *Ibidem*.